

Centraal Planbureau

Lichte groei | *Werkloosheid blijft toenemen* economie

CPB Policy Brief | 2013/09

**Decemberraming
2013**

**Economische
vooruitzichten
2014**

Samenvatting

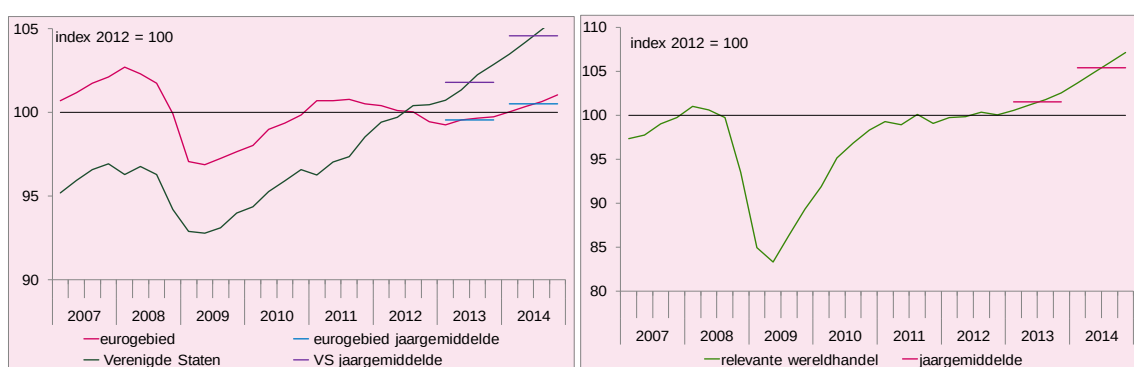
Het jaar 2013 wordt gekenmerkt door economische krimp, oplopende werkloosheid, hoge inflatie en een overheidstekort dat dankzij een incidentele meevaller (opbrengst telecomveiling) in de buurt van de Europese norm van 3% is gebleven. Maar economisch herstel zet voorzichtig in.

Voor 2014 wordt ½% economische groei verwacht. Het wordt een jaar van economisch herstel, stabiliserende werkloosheid, lagere inflatie en een lichte verslechtering van het tekort. De groei wordt gedreven door uitvoer en investeringen, terwijl de consumptie nog blijft afnemen. De inflatie daalt tot 1½%, in lijn met de afnemende inflatie in het eurogebied. Herstel op de arbeidsmarkt is nog niet te verwachten, omdat de vraag naar arbeid met vertraging reageert op aantrekkende productiegroei. Bovendien neemt de werkgelegenheid bij de overheid en in de zorgsector af. De werkloosheid loopt minder sterk op dan in 2013. Het 6-miljard-pakket en de gematigde stijging van de zorguitgaven kunnen niet voorkomen dat het EMU-tekort opnieuw boven de 3-procentnorm uitkomt.

1 De internationale economie

Wereldwijd is het beeld voor volgend jaar dat de economie groeit, maar in een bescheiden tempo. Het eurogebied laat een periode van krimp achter zich en groeit volgend jaar met 1%. Andere hoogontwikkelde economieën groeien harder, figuur 1 laat voor de VS een groei zien van 2¾%. In de opkomende landen blijft de groei volgend jaar beperkt tot 4¾%. Wereldwijd neemt het bbp toe met 2¾% in 2013 en met 3½% in 2014. Voor de relevante wereldhandel wordt voor dit jaar een beperkte groei verwacht van 1½%. In lijn met het bescheiden groeiherstel in de hoogontwikkelde economieën zal de volumegroei van de relevante wereldhandel in de raming voor 2014 toenemen tot 3¾%, zie figuur 1. Dit is nog altijd onder het langjarig gemiddelde.

Figuur 1 Volumeontwikkeling bbp Verenigde Staten en eurogebied (links) en volume relevante wereldhandel (rechts)

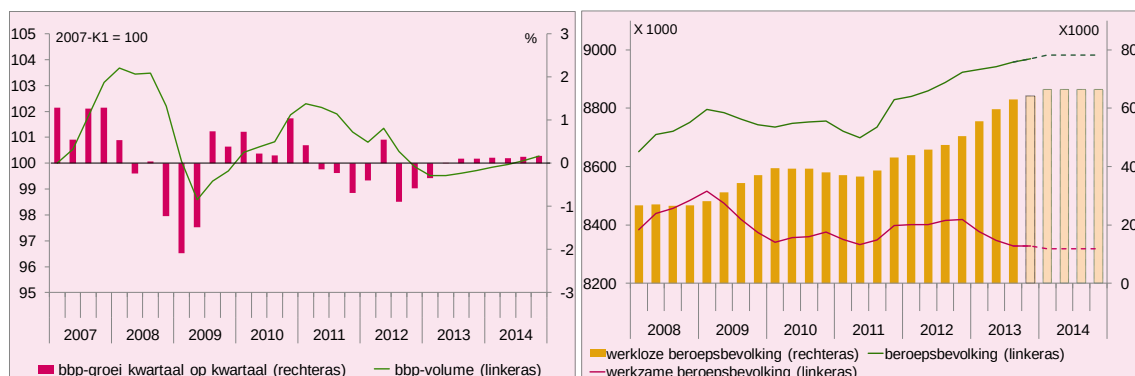
Veel recente voorlopende indicatoren voor de belangrijkste hoogontwikkelde economieën wijzen op verbetering. Dit houdt een opwaarts risico in voor het geraamde buitenlandbeeld. Er zijn volgens OESO en IMF ook neerwaartse risico's. Mogelijke terugkeer van instabiliteit op de financiële markten bij onzekerheid over het tempo waarmee het expansief monetaire beleid in de Verenigde Staten wordt beëindigd, de terugtrekking van kapitaal uit de opkomende economieën en de financiële kwetsbaarheid van banken en overheden in het eurogebied.

2 De Nederlandse economie

In het derde kwartaal van 2013 is Nederland heel voorzichtig uit de recessie gekomen, met een kwartaalgroei van 0,1%. Deze voorzichtige groei bevestigt de verwachting uit de MEV 2014, dat de groei in de tweede helft van 2013 en in 2014 licht positief is. In beide jaren wordt de groei vooral gedragen door de export, maar in 2014 groeien ook de investeringen. Herstel van de consumptieve bestedingen laat langer op zich wachten. Voor 2013 wordt een consumptiedaling van 2% verwacht. Een dergelijke krimp is sinds 1970 slechts twee keer eerder voorgekomen, in 1981 en in 2009. Volgend jaar zorgen de inkomensdaling in 2013, de huizenprijzdaling van de afgelopen jaren en de verdere krimp van de werkgelegenheid voor een afname van de consumptie. Hiertegenover staat een toename van het reëel beschikbaar

inkomen in 2014 met 1%. Per saldo daalt de consumptie met $\frac{3}{4}\%$ -punt. Door de inkomensstijging teren huishoudens minder in op hun vermogen, de vrije besparingen nemen toe van $-2\frac{1}{4}\%$ van het beschikbaar inkomen in 2013 tot $-\frac{3}{4}\%$ in 2014.

Figuur 2 Bij voorzichtig economisch herstel (volume bbp, links) vlakt werkloosheid af (rechts)

In de afgelopen maanden is de werkloosheid nauwelijks toegenomen. Deze afvlakking komt vooral door een ontmoedigingseffect waarbij werklozen hun zoektocht naar een baan staken. Er zijn nog weinig aanwijzingen dat de werkgelegenheid herstelt, zeker niet als wordt gemeten in aantallen gewerkte uren. In de afgelopen twee kwartalen is de werkgelegenheid in arbeidsjaren gedaald. Sinds augustus is wel een herstel van de werkzame beroepsbevolking zichtbaar, maar op dit moment is het nog niet duidelijk of dit duidt op een herstel van de arbeidsvraag of dat het een gevolg is van een toename van de deeltijdfactor.

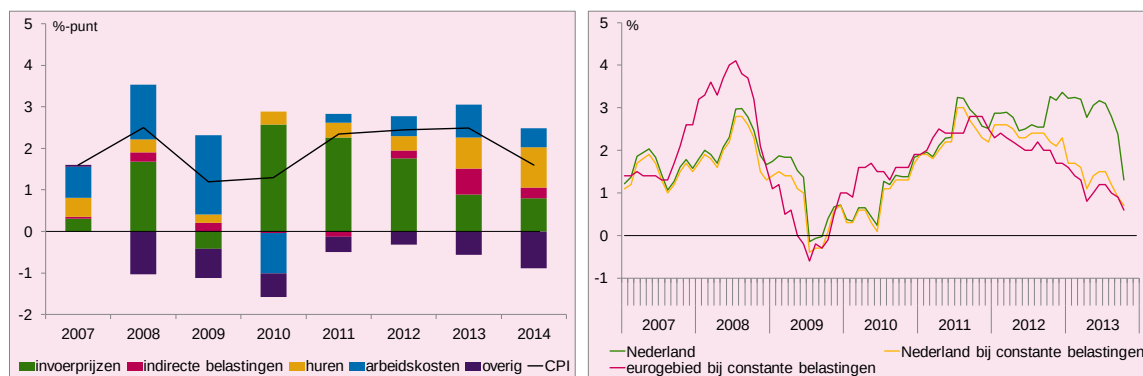
Ondanks dit lichtpuntje blijft de werkloosheid in 2014 verder stijgen en komt uit op gemiddeld $7\frac{1}{2}\%$ van de beroepsbevolking. Dit heeft twee oorzaken. De eerste is de daling van de werkgelegenheid, zowel in de marktsector als bij de overheid. Vanuit de productiezijde is voorlopig geen herstel van de werkgelegenheid te verwachten en arbeidsmarktindicatoren, zoals het aantal ontslagaanvragen en faillissementen, zijn nog altijd hoog. Naar verwachting krimpt in 2014 de werkgelegenheid in de marktsector met $\frac{1}{2}\%$ en bij de overheid met $1\frac{1}{2}\%$. De tweede reden voor de stijgende werkloosheid in 2014 is dat de beroepsbevolking blijft groeien, hoewel in een lager tempo dan in 2013.

De inflatie blijft achter bij het streefniveau van de ECB van dicht onder de 2% voor het eurogebied, maar is nog ver verwijderd van deflatie. De jaar-op-jaar mutatie van de consumentenprijsindex (CPI) neemt af van $2\frac{1}{2}\%$ in 2013 naar $1\frac{1}{2}\%$ in 2014. De raming voor de geharmoniseerde prijsindex (HICP), die de ECB hanteert, ligt daar in 2014 iets onder ($1\frac{1}{4}\%$).¹ Sinds de jaren dertig is deflatie op jaarbasis in Nederland één keer voorgekomen; in 1987 namen de prijzen met $\frac{1}{2}\%$ af. De oorzaak van het dalende prijspeil destijds was een sterke daling van de olieprijs. Hiervan is anno 2013 geen sprake. Mede door de btw-verhoging in oktober 2012 en de verhoging van de huren stijgen de prijzen in 2013 met

¹ In internationale vergelijking van inflatie wordt de zogenoemde geharmoniseerde consumentenprijsindex (hicp) als maatstaf voor de inflatie gebruikt. Tussen de gewone consumentenprijsindex en de geharmoniseerde prijsindex bestaan definitieverschillen, die onder andere te maken hebben met de behandeling van de toegerekende huur voor eigen woningbezit, de overheidsdiensten, de consumptiegebonden belastingen en de consumptieve bestedingen van niet-ingezetenen.

2½%. Figuur 3 (links) laat zien dat in 2014 de invoerprijzen, de huren en de arbeidskosten bepalend zijn voor de stijging van de consumentenprijzen. De prijzen van ingevoerde consumptiegoederen en diensten stijgen volgend jaar en de huren stijgen met meer dan 5%. Dit is meer dan 2%-punt hoger dan gemiddeld in de afgelopen tien jaar. De hogere arbeidskosten ontstaan mede onder invloed van de hogere sociale lasten voor werkgevers. Tegenover deze hogere prijzen en kosten staan afnemende marges, die zorgen voor een neerwaartse druk op de inflatie.

Figuur 3 Decompositie van de CPI (links) en de HICP in Nederland en het eurogebied

De rechterfiguur 3 laat zien dat er een sterk verband bestaat tussen de inflatie in Nederland en in het eurogebied, gemeten in termen van de HICP. Dit sterke verband geldt zeker na correctie voor belastingveranderingen zoals de btw-verhoging in oktober 2012. Zo was in 2009 de inflatie in Nederland en het eurogebied laag en zelfs enkele maanden negatief. In 2011 en 2012 klom de inflatie weer op tot boven 2%, om daarna geleidelijk te dalen naar minder dan 1% in oktober 2013. In de decemberraming rekent de ECB op een inflatie voor het eurogebied van 1,1% in 2014.² Onze raming voor Nederland ligt hier iets boven, vooral door de sterke huurstijging.

Na vier achtereenvolgende jaren van koopkrachtdaling stijgt de mediane statische koopkracht in 2014 met 1%. De reële contractlonen dragen niet bij aan deze verbetering. Een aantal maatregelen uit het 6-miljard-pakket en de Begrotingsafspraken 2014³ hebben een gunstig effect op de koopkracht, vooral de verhoging van de arbeidskorting en de verlaging van het tarief in de eerste schijf van de inkomstenbelasting. De tweede reden voor de verbetering van de statische koopkracht is de verlaging van de pensioenpremie voor ambtenaren gekoppeld aan de versoering van hun pensioenopbouw. De lagere premie heeft wel effect op de statische koopkracht, de versoering van de pensioenopbouw niet. Ook de lagere zorgpremies dragen bij aan de verbetering van de koopkracht.⁴

² <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/eurosystemstaffprojections201312en.pdf>

³ Zie CPB, 2013, Analyse economische effecten Begrotingsafspraken 2014, CPB Notitie, 17 oktober.

⁴ De dalende consumptie van huishoudens is verenigbaar met de positieve koopkrachtontwikkeling, doordat het eerste een macrobegrip is en het tweede een microbegrip. In het microbegrip wordt geen rekening gehouden met samenstellingseffecten (bijvoorbeeld een stijgende werkloosheid) en worden niet alle groepen meegenomen (bijvoorbeeld zelfstandigen).

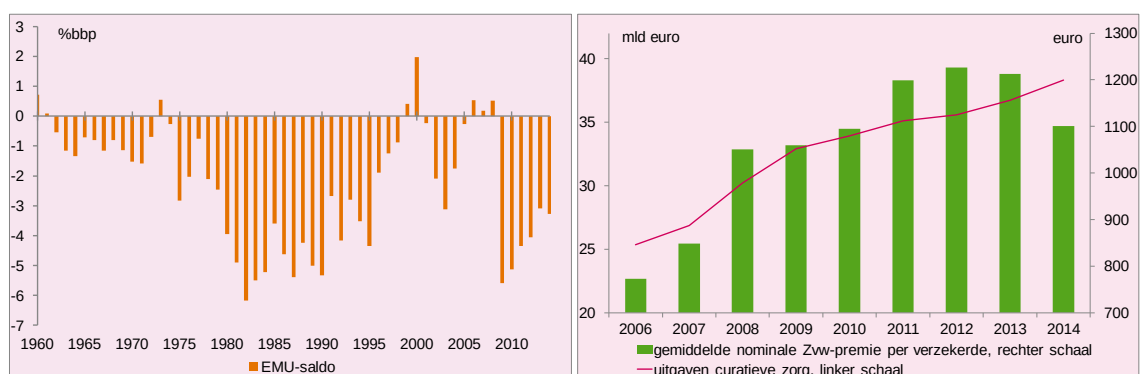
Tabel 1 Kerngegevens voor Nederland, 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014
mutaties in % per jaar					
Internationale conjunctuur					
Relevante wereldhandel	11,3	4,0	0,7	1½	3¾
Prijspeil goederenimport	8,0	5,1	2,7	-1½	-¾
Concurrentenprijs	7,9	6,3	4,1	-1½	-½
Olieprijs (Brent, niveau in dollars per vat)	79,5	111,3	111,7	109	109
Eurokoers (dollar per euro)	1,33	1,39	1,28	1,33	1,36
Lange rente Nederland (niveau in %)	3,0	3,0	1,9	2,0	2,4
Volume bestedingen en buitenlandse handel					
Bruto binnenlands product (bbp)	1,5	0,9	-1,2	-1	½
Consumptie huishoudens	0,3	-1,1	-1,6	-2	-¾
Overheidsbestedingen	0,2	-0,6	-0,8	-1¼	½
Bruto investeringen bedrijven (exclusief woningen)	-5,7	12,3	-2,9	-6¼	4
Uitvoer van goederen (exclusief energie)	13,4	4,4	1,9	½	4
w.v. binnenslands geproduceerd	9,5	3,8	0,7	-¾	2¾
wederuitvoer	16,9	4,9	3,0	1¾	5¼
Import van goederen	11,9	4,7	3,6	-¾	3½
Prijzen, lonen en koopkracht					
Prijspeil goederenimport (exclusief energie)	4,3	2,1	0,8	0	-½
Prijsconcurrentiepositie (a)	2,6	-0,2	2,4	-3¼	-¼
Consumentenprijsindex (CPI)	1,3	2,3	2,5	2½	1½
Contractloon marktsector	1,0	1,4	1,6	1½	1½
Loonvoet marktsector (c)	1,7	1,9	1,7	1½	3
Koopkracht, statisch, mediaan alle huishoudens	-0,5	-1,0	-2,4	-1	1
Arbeidsmarkt					
Beroepsbevolking (personen)	-0,3	0,0	1,5	¾	¼
Werkzame beroepsbevolking (personen)	-1,0	0,0	0,6	-¾	-¼
Werkloze beroepsbevolking (niveau in dzd personen)	390	389	469	605	665
Werkloze beroepsbevolking (niveau in %)	4,5	4,4	5,3	6¾	7½
Marktsector (b)					
Productie	1,1	1,4	-1,9	-1¾	¾
Arbeidsproductiviteit	2,9	0,9	-1,7	-¾	1¼
Werkgelegenheid in arbeidsjaren	-1,7	0,5	-0,2	-1	-½
Prijs toegevoegde waarde	1,8	0,3	1,7	1¼	¾
Reële arbeidskosten (c)	0,0	1,6	0,0	¼	2¼
Arbeidsinkomensquote (niveau in %) (c)	79,0	79,0	80,5	81	82
Collectieve sector					
EMU-saldo (in % bbp)	-5,1	-4,3	-4,1	-3,1	-3,3
EMU-schuld (in % bbp)	63,4	65,7	71,3	74,6	75,6
Collectieve lasten (in % bbp)	38,9	38,6	39,0	39,6	40,6
(a) Concurrentenprijs minus uitvoerprijs binnenslands geproduceerde goederen. (b) Bedrijven exclusief zorg, delfstoffenwinning en onroerendgoedsector. (c) Zowel de loonvoet marktsector, de reële arbeidskosten als de arbeidsinkomensquote is in 2014 opwaarts vertekend vanwege de maatregel waarin het gebruik van stamrecht-BV's wordt beperkt. Ontslagvergoedingen worden direct aan de betrokkene uitbetaald, in plaats van dat deze in een BV worden ondergebracht. Dat betekent een eenmalige boekhoudkundige incidentele loonstijging. De economische doorwerking hiervan is gecorrigeerd. Het CBS onderzoekt nog hoe deze maatregel in de Nationale rekeningen van 2014 wordt verwerkt. Zonder deze maatregel zou de loonvoet marktsector in 2014 2¼% zijn geweest, de reële arbeidskosten 1½% en de arbeidsinkomensquote 81¼%.					

3 Collectieve financiën en zorg

Het EMU-tekort komt in beide ramingsjaren boven de 3-procentnorm uit, met 3,1% bbp in 2013 en 3,3% bbp in 2014. In 2012 bedroeg het tekort nog 4,1% bbp. In 2013 wordt het tekort aanzienlijk gedrukt door de opbrengst van de veiling van frequenties voor mobiel internet. Dit heeft de Nederlandse overheid eenmalig 3,8 mld euro (0,6% bbp) opgeleverd. In 2014 valt dit tijdelijke effect weg en wordt het tekort gedempt door omvangrijke bezuinigingen en lastenverhogingen, afgesproken in zowel de regeerakkoorden van beide kabinetten Rutte, het Begrotingsakkoord 2013 (Lenteakkoord), als het 6-miljard-pakket. Door de aanhoudende tekorten en de nationalisatie van SNS REAAL loopt de overheidsschuld verder op, van 71,3% bbp in 2012 tot 75,6% bbp in 2014. De oploep wordt gedempt doordat in 2014 de *Illiquid Assets Back-up Facility* (IABF) met ING beëindigd wordt en decentrale overheden verplicht worden hun tegoeden aan te houden bij de Nederlandse schatkist.

Figuur 4 Emu-saldo (links) en uitgaven en premie Zvw (rechts)

In de periode 2010-2013 is de groei van de uitgaven aan langdurige zorg⁵ hoger dan die aan curatieve zorg. In de curatieve zorg is de groei gedaald van gemiddeld 5½% in de periode 2000-2009 tot 2¾% in de afgelopen vier jaar. Hiervoor zijn diverse oorzaken.

Zorgverzekeraars pakken de rol op van kritisch zorginkoper. Hun aandacht was in de eerste jaren na de invoering van het nieuwe zorgstelsel in 2006 vooral gericht op fusies en reorganisaties. Onder druk van de onderlinge concurrentie werd medio 2008 het individueel preferentiebeleid voor generieke geneesmiddelen ingezet. Geprikkeld door het afschaffen van de nacalculaties en in de rug gesteund door de convenanten die de minister van VWS met de sector sloot, stellen de verzekeraars zich nu kritischer op in de onderhandelingen met ziekenhuizen.

Een tweede oorzaak is het restrictieve overheidsbeleid. De meest in het oog springende maatregel is de verhoging van het eigen risico van 170 euro per polis in 2011 naar 220 euro

⁵ Zie ook het tekstkader 'Sterke groei van de langdurige zorg in 2010-2012' in de [Macro Economische Verkenning 2014](#), p.49.

in 2012 en 350 euro in 2013. Deze maatregel drukte de collectief gefinancierde zorguitgaven met naar schatting 1 mld euro.

De laatste oorzaak is de recessie. De recessie heeft allereerst een dempend effect op de jaarlijkse stijging van de lonen. In de tien jaren voor de recessie was dit bijna 4%, sinds het begin van de recessie nog geen 2%. De recessie heeft ook invloed op het gedrag van mensen. Bekend is dat mensen zich tijdens recessies minder vaak ziek melden.⁶ Dat kan zijn omdat ze niet-spoedeisende ingrepen uitstellen, zoals een nieuwe knie. Maar er zijn ook aanwijzingen dat mensen in recessies gezonder gaan leven, door minder te drinken, gezonder te eten, meer te slapen en meer te bewegen.⁷ Ook dat kan de vraag naar zorg afremmen. De vraag naar ggz-diensten (geestelijke gezondheidszorg) neemt overigens volgens deze analyses in recessies wel iets toe. Ten slotte lijkt de verspreiding van nieuwe, dure, medische technologie trager te verlopen.⁸

De nominale premies dalen in 2014 met gemiddeld 112 euro per volwassene, mede als gevolg van de lage groei van de zorguitgaven (zie figuur 4). De zorgverzekeraars hebben de afgelopen jaren hun ramingen van de uitgaven naar beneden bijgesteld. Twee verzekeraars hebben zelfs een deel van de premie van 2013 aan de verzekerden terugbetaald. Dat er meevallers zijn, is ook af te lezen aan het financiële resultaat op de basisverzekering. Volgens opgave van DNB gaat het om 1 mld euro in 2012 en naar schatting een bijna even groot bedrag in 2013. Dat is meer dan nodig is om aan de scherpere solvabiliteits-eisen te voldoen.

Het tragere groeitempo van de uitgaven aan curatieve zorg wordt ook weerspiegeld in de ontwikkeling van de werkgelegenheid. Voor het eerst in decennia daalt de werkgelegenheid in de bedrijfstak zorg. Op basis van de uitgavengroei in 2013 zou stabilisatie of lichte groei van de werkgelegenheid meer voor de hand hebben gelegen. De grotere onzekerheid als gevolg van de aangekondigde hervormingen in de langdurige zorg leidt mogelijk tot een lagere ontwikkeling van de werkgelegenheid.

De effecten van de ontwikkelingen bij de curatieve zorg op het EMU-saldo zijn, afgezien van de doorwerking op de zorgtoeslag, nagenoeg nul. Per definitie telt alleen het saldo van het zorgverzekeringsfonds mee. Sinds het afschaffen van de macronacalculatie in 2012 draagt het zorgverzekeringsfonds vrijwel geen risico meer. Dat ligt nu bijna helemaal bij de private verzekeraars. Het financiële resultaat van zorgverzekeraars wordt niet tot het EMU-saldo gerekend.

⁶ Hans Stegeman, 2005, *De conjunctuurgevoeligheid van ziekteverzuim*, CPB Document No 99.

⁷ Cawley and Ruhm, 2012, The Economics of Risky Health Behaviors, in Pauly et al (eds), 2012, *Handbook of Health Economics*, North-Holland, Vol. 2, pp. 153-154.

⁸ Chandra, Holmes and Skinner, 2013, Is This Time Different? The Slowdown in Healthcare Spending, NBER Working Paper 19700.

4 Belangrijkste verschillen met MEV 2014

Het economisch beeld voor 2013 en 2014 in deze raming is sterk vergelijkbaar met de raming in de Macro Economische Verkenning 2014. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- De raming voor de wereldhandelsgroei is in beide jaren $\frac{3}{4}\%$ lager. Deze bijstellingen vloeien voort uit slechte realisaties van de handel van de opkomende economieën. De raming van de groei van de relevante wereldhandel is echter onveranderd gebleven, door de meevallende handelsontwikkelingen van de hoogontwikkelde economieën.
- De economische groei komt in 2013 $\frac{1}{4}\%$ -punt hoger uit als gevolg van het saldo van meevallende realisaties voor de investeringen (inclusief voorraadvorming) en tegenvallende realisaties voor de uitvoer. Voor 2014 is het bbp niet gewijzigd: de investeringen (inclusief voorraadvorming) vallen iets terug terwijl de groei van de consumptie met $\frac{1}{4}\%$ -punt is verbeterd. Dat laatste is het gevolg van een gunstigere ontwikkeling van het reëel besteedbaar inkomen, vooral doordat de inflatie neerwaarts is bijgesteld. Het meevallende werkloosheidscijfer over de laatste maanden vertaalt zich in een $\frac{1}{4}\%$ -punt lager niveau van de werkloosheid in beide jaren.
- De inflatie is neerwaarts bijgesteld, met een $\frac{1}{4}\%$ -punt in 2013 en een $\frac{1}{2}\%$ -punt in 2014. Dit komt vooral door de realisaties van de laatste vier maanden, die een lagere inflatie lieten zien.
- Het overheidstekort in 2013 is 0,1% bbp minder groot, door een neerwaartse herziening van de sociale zekerheidsuitgaven. Het tekort in 2014 is ongewijzigd.
- De nominale zorgpremies voor 2014 dalen met gemiddeld 112 euro ten opzichte van 2013. Deze premiedaling is groter dan verwacht en leidt tot 1,3 mld euro lagere premieopbrengsten.
- De koopkracht stijgt $1\frac{1}{2}\%$ -punt meer in 2014. Dit komt door maatregelen in het Oktoberpakket (vooral de eenmalige verlaging van het tarief eerste schijf), de neerwaarts bijgestelde inflatie, de verlaging van de pensioenpremie voor ambtenaren en de neerwaartse herziening van de nominale zorgpremie.

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (070) 3383 380

December 2013 | ISBN 978-90-5833-623-1

